

Mütareke devrinde feshedilen partiler

İKİNCİ meşrutiyet devri tarihimizin başlıca vasıflarından biri, şüphesiz ki, çok partili bir rejimin kuruluşu ve Türk İctimai bünyesine yerleşmesiydi. Bu tarihten önce de siyasi mahiyette bazı teşkilat ve cemiyetler bulunmuşsa da teşrii hayatta rol oynayan ve vazife alan partilerin teşekkül ve taazzuvu 1908 inkılabı ile başlamıştır denilebilir. Böyle bir rejim esnasında bilhassa iki partinin birinci planda bulunduğu, iktidar ve muhalefeti çok defa aralarında paylaştığı malumdur.

Bu rejimin zaman zaman adeta tek parti rejimine inkılap ve Birinci Dünya Harbinin bu şartlar içinde cereyan ettiği görülmüştü. Fakat harbin kaybedilişi bunlardan İttihat ve Terakki Partisini sarsmış ve o zamana kadar gizli veya açık bir muhalefette kalan Hürriyet ve İtilaf Partisini tekrar meydana çıkarmıştı. Mütarekenin akdinden önce son İttihat ve Terakki Hükümeti çekilmiş ve, bilindiği gibi, İzzet Paşanın başkanlığı altında nisbeten tarafsız bir kabine iş başına gelmişti ki, Mondros mütarekesini yapan, mağlûbiyetin yaralarını sarmaya çalışan ilk hükümet bu oldu. Ancak, umumi eftar bu partiyi, maceraperestlik ve muaffakiyetsizliklerle memleketi uçuruma sürüklemiş olmakla suçlandırıyor ve yerli yersiz hücumlarda bulunuyordu. Bu tesir altında toplanan bu partinin son kongresi, zaten Talat, Enver, Cemal Paşalar gibi başındaki zatların firarı ile de zayıfladığı için, kendini fesh ve siyasi hayatı tamamen terketmek kararını aldı (5 Kasım 1918). Bu siyasi cemiyet partinin bu suretle tarihe karışmasından sonra da ona hücumların arkası kesilmedi. Evvela basın İzzet Paşa kabinesi içinde İttihat ve Terakkiye mensup kimseler hakkında neşriyata başladı ve Sultan Vahidettin Adliye Nazırı Hayri Efendi ile Maliye Nazırı Cavit Beyi ve Dahiliye Nazırı Fethi Beyi, hariç bırakmak suretiyle kabinesinde bir değişiklik yapması lüzumunu Sadrazama tebliğ ettirdi ki, İzzet Paşa kabinesinin düşmesi ve yerine Tevfik Paşa Hükümetinin geçmesi ile neticelenen teşebbüs ve tazyik bu olmuştur.

Bu esnada İttihat ve Terakki hücum o kadar şiddetlidir ki onun bir daha dirilemeyecek şekilde imhasını isteyenler çoktur. Bunlardan biri diyor ki "İttihat ve Terakkinin bugünkü haline inhilal nam:"mı verenler aldanırlar. İttihat ve Terakki Cemiyeti Talat Paşa, Enver Paşa yaranından ibaret değildir. Cemiyetin asıl temellerini ve korkunç renazetini...

Fedailer teşkilatı temin eder bunlar.. Tenkil edilmezlerse mülk ve milletin mukadderatının emniyet altında bulunduğuna hükmedilemez. Bu teşkilatın esasını.. Dahiliye Nazırının benden iyi bilmesi lazımdır. Binaenaleyh Fethi Beyefendi şahısları hakkında teminat vermek, vatanımız için de hayrihah bulduklarını isbat etmek isterlerse.. bu teşkilatı bir daha kesbi hayat edemeyecek bir tarzda imha etmelidirler" (1) .

Gerçekten, Dahiliye Nazırı, bu töhmet altında kalmak istemiyerek diğer bir siyasi partinin, "Hürriyetperver Avam Fırkası" nın başına geçmiş, fakat, bir parti başkanı olmasına ve İzzet Paşanın da onu feda etmek istememesine rağmen (2) bu kabine ile birlikte düşmekten kurtulamamıştı.

Feshedilen İttihat ve Terakki Cemiyetinin merkezde ve vilayetlerde mevcut mülk ve malları hakkında yapılacak muamele Vükela Meclisinin 1 Şubat 1919 tarihli toplantısında kararlaştırıldı: Tevfik Paşa kabinesi bu cemiyetin (parti) menkul ve gayrimenkul mal, mülk, nakit ve tahvilatına hükümetçe el konmasını münasip gördü ve keyfiyeti Dahiliye, Maliye Nezaretlerine bildirmeğe ve gazetelerle ilana karar verdi (3).

Bununla beraber, bu arada, hükümeti idare edebilecek kimseler aranırken eski ittihatçılara lüzum hasıl oluyor, fakat o partiye mensup bulunmanın hoş görülmemesi yüzünden, icra mevkilerine getirilemiyordu. Bunu, Padişahın 19 ocak 1919 da Mabeyin Başkatibine söylediği şu sözler ne güzel ifade etmektedir: “ Memlekette iş görebilecek beş altı kişi varsa onları da İttihatçı diye istemiyorlar” (4).

Eski İttihatçılar diğer namlarla kurulan partiler içinde faaliyet göstermiye çalışılarsa da onların da feshedilmeleri gecikmedi. Nitekim 5 mayıs 1919 da Atatürk'ün Samsuna
(Devamı 6 ncı sayfada)

(1) Asaf Muammer, Harp ve Mesulleri, İstanbul 1334, S. 44

(2) Ali Türkgeldi, Mondros ve Mudanya mütarekelerinin tarihi , Ankara 1948, S. 105

(3) Dr.Tarık Tunaya, bu kararın 3 şubatta gazetelerde neşredilmiş metnini nakletmektedir.
Türkiyede siyasi partiler. S. 409

(4) Ali Fuat Türkgeldi, Görüp işittiklerim, Ankara 1949, S. 192